

Milo Rau hedersdoktor Teaterhögskolan i Malmö

-Samtal och introduktion till Raus konstnärskap,
Inkonst 23/5 2019.

Av Theresa Benér, teaterkritiker och kulturproducent 29 media

Det handlar inte längre om att gestalta världen. Det handlar om att förändra den. Det är inte gestaltningen av det verkliga som är målet, utan att gestaltningen i sig själv blir verklig.

Detta är regel nummer ett i det så kallade Gent-manifestet, formulerat av Milo Rau i samband med att han hösten 2018 tillträdde som chef för NTGent, stadsteatern i belgiska Gent. Detta manifest definierar i tio punkter helt specifika kriterier för produktion inom en europeisk stadsteater. Bland annat stipuleras att teatern inte får spela befintliga dramatexter (alltså bort med klassiker från repertoaren), varje uppsättning ska ha med ett antal icke-professionella aktörer, blanda flera språk, delvis repeteras i områden där det på grund av krig eller andra omständigheter saknas kulturell infrastruktur, och den ska turnera i ett visst antal länder. Syftet är att vitalisera institutionsteatern och bejaka scenkonst som en proaktiv, reell kraft i samhället.

Schweizaren Milo Rau promoverades 23 maj 2019 till hedersdoktor vid konstnärliga fakulteten vid Lunds universitet, Teaterhögskolan i Malmö. Han är en av de ledande figurerna i dagens europeiska teater. Rau har i ett 50-tal konstnärliga projekt sökt påverka sin samtid och låta konsten genomsyras av verklighetens obekväma, komplexa motsättningar. Han uttrycker sig genom teateruppsättningar, film, böcker, utställningar och aktioner.

Milo Rau är född 1977, akademiskt utbildad i tyska och romanska språk och litteratur samt sociologi, med studier hos auktoriteter som Tzvetan Todorov och Pierre Bourdieu i Paris. 23 år gammal var Rau först verksam i Berlin som utrikeskorrespondent för Neue Zürcher Zeitung men övergick snart till att göra teater. 2007 bildade han produktionskollektivet IIPM, International Institute of Political Murder, inom vilket han skapar en internationell scenkonst som förenar

sociologisk forskning med politisk aktivism och utveckling av skådespelares strategier. Skådespelarna och aktörerna i hans verk reflekterar alltid över materialet de gestaltar, prövar sig fram i klart definierade och inför publiken redovisade rollsituationer. Rau är en av de mest efterfrågade och prisbelönta europeiska scenauteurerna i dag – hans produktioner har uppförts på stora festivaler liksom på etablerade europeiska institutionsteatrar i städer som Berlin, Paris och München. Det är utifrån dessa erfarenheter han inspirerats till reglerna i Gent-manifestet.

Teater i verkligheten

Centralt för Milo Raus konstnärliga arbete är att ställa obekväma frågor och iscensätta konflikter som omarbetar våra kollektiva narrativ av minnen och verkliga händelser. Stora dramatiska skeenden kokar han ner till gripbara situationer, ofta tillsammans med personer som i verkligheten berörs. I *Hate Radio* (2011/14) belyser han folkmordet i Rwanda genom att rekonstruera ett program i den regimstyrda radiokanal där det propageras för våld mot landets tutsimajoritet. I scenens radiostudio framträder aktörer som överlevt folkmordet. *Kongotribunalen* (2015) skapade en rättegång som aldrig hade ägt rum. Den utredde vilka ekonomiska och politiska intressen som drev på den storkonflikt man kallat Andra Kongokrigen. Även här engagerade Rau personer som faktiskt varit involverade i skeendet till att agera med professionella skådespelare. Denna uppsättning kom att bevakas på plats av utsända journalister, då den belyste hur multinationella gruvbolag, utländska diplomater och humanitära organisationer på olika sätt var inblandade i denna brutala centralafrikanska maktkamp som ledde till humanitär katastrof med miljoner dödade, och vars oroligheter alltjämt pågår.

När Milo Rau förra hösten blev teaterchef i Gent gjorde han *Lam Gods*, en performance som på teaterscenen levandegör stadens berömda altartavla i katedralen Sint Baafs. *Lam Gods* är gjord med invånare från dagens mångkulturella Gent, som berättar om sina liv i dag, i relation till de bibliska figurer de föreställer. En kontroversiell medverkande var mamman till en dödad IS-krigare, i rollen som jungfru Maria. Just nu turnerar NTGent-ensemblen med uppsättningen *Orestes in Mosul*, ett stycke som växt fram med Gentensemblen i samarbete med irakiska skådespelare och amatörer på plats i Mosul, strax efter att terrorsekten IS hade drivits bort från sin ockupation av staden. Här diskuterar teatern vad de antika grekiska dramerna om den europeiska demokratins födelse kan förmedla till ett samhälle som är söndertrasat av inbördeskrig. Själva produktionen etablerar en samverkan som är tänkt att hjälpa konstnärerna på plats att återupprätta strukturer för kulturskapande.

Hur analyserar då Milo Rau själv detta konstnärskap, så fullt av friktioner, aktivism och självpåtagna utmaningar?

Milo Rau på Teaterhögskolan

I samband med promoveringen till hedersdoktor i Lund kom Milo Rau den 23/5 2019 till Teaterhögskolan, på Inkonst. Björn Sandmark, VD och teaterchef för Göteborgs stadsteater, gjorde en introduktion om Milo Raus konstnärliga arbete och förde sedan ett offentligt samtal med Rau kring Gent-manifestets tio punkter för framtidens stadsteater.

Orestes in Mosul motsvarar i stort sett samtliga kriterier. Detta projekt tar avstamp i ett klassiskt verk, *Orestien*, men använder endast en bråkdel av texten. Rau påpekar här att redan "originalet" av trilogin finns i flera versioner, så det inledande arbetet bestod i att etablera en ny text. Därefter vidtog research med invånare på plats, och ensemblen mötte krigsreportrar som varit i Irak, för att väga deras rapportering mot skildringarna av krig i pjäserna.

– Man måste finna ett sätt att möta texten i ett nytt sammanhang. Här handlar det om hur samhället ska byggas upp efter kriget. I klassiskt borgerligt drama formulerar man lösningar och svar. Men när det inte är skrivet måste man hitta texten i sig själv, i processen, och där söka lösningar. Vi ger egenmakt åt de personer som är i rummet, på scenen, säger Milo Rau.

Han jämför med Shakespeares arbetssätt. Det var stycken som växte fram kollektivt ur en samtid, ur skådespelartrupper i lyhört kreativa processer.

– Shakespeare behövde inget manifest, de bara gjorde det så, menar Rau, som för övrigt finner diskussionerna om Shakespeares upphovsmannaskap ointressanta, eftersom pjäserna enligt honom uppstod ur ett praktiskt scenarbete.

Höga krav på skådespelare

Skådespelarna får en rad utmaningar i Raus projekt. En är att ingå i föreställningar som spelas på minst två olika språk. I förra årets mycket uppmärksammade NTGent-opsättning *La reprise – Histoire(s) du théâtre (I)* använder ensemblen fyra språk: flamländska, franska, engelska och arabiska. Här är ensemblen om sex personer sammansatt av tre icke-professionella och tre professionella skådespelare. Rau förklarar strategin med det engelska ordet *disconnect*, att hos både skådespelare och regissör koppla bort ett vanemässigt sätt att tänka:

– När man arbetar med olika språk tvingas man tänka på nya sätt. Det blir mer kreativt. I Belgiens storstäder finns dessutom numera flera stora minoritetsspråk, inte bara franska och flamländska, så detta är ett sätt att möta den språkliga mångfalden.

Om samarbetet mellan amatörer och skådespelare konstaterar han att de gemensamt dekonstruerar och rekonstruerar verkligheten på ett intressant sätt:

– Vi är ju alla skådespelare i vår egen verklighet. Men det vi kallar verklighet existerar inte bortom det vi själva skapar. Verkligheten är vår benämning av den. I varje teatral akt bör det finnas icke professionella som lär skådespelarna att inte ”spela” utifrån vanemässiga redskap och strategier. Omvänt kan skådespelarna visa de icke-professionella aktörerna hur vi tar ut delar av verkligheten och sätter ihop dem på ett nytt sätt, till en ny verklighet.

Milo Rau hänvisar till sin bakgrund som sociolog och återkommer gärna till tanken att verklighetens yttringar är föränderliga och alltid omförhandlingsbara:

– Jag tror att vi kan förändra allt. För allt – våra institutioner, vårt sätt att driva planeten – bygger på beslut och strategier. De kan alltid modifieras.

Milo Rau kan däremot inte räknas till den strömning av regissörer som nöjer sig med att dekonstruera uttryck för verkligheten eller teaterns etablerade kanon. För Milo Rau är det grundläggande att också rekonstruera, söka gemensamma nämnare i ett bejakande av människors olikheter, för att upprätta nya gemensamma berättelser om vem vi är och kan bli. Dessa kan sedan omförhandlas på nytt, i ett levande kretslopp. Han visar stor tillit till människans förmåga att anpassa sina visioner efter nya realiteter. Han är nyfiken på de kollektiva projekt som ska växa fram ur vår tids kultur, som i så hög grad lyfter fram mikrogruppers identiteter, i motsats till 1900-talets stora modernistiska projekt och hegemoniska ideologier.

Öppna repetitioner

I konsekvens med denna samhällssyn upprättar Milo Rau också en transparens i sina scenkonstverk. Gent-manifestet reglerar att en föreställning inte ska betraktas som en produkt, utan en produktionsprocess. Därför är publiken inbjuden att närvara vid repetitioner.

– Jag vill bryta dikotomin mellan repetition och premiär. Faktiskt vill jag ha ”premiär” hela tiden. Med publik i rummet bryter vi konstnärernas sätt att gå på rutin.

Dessa öppna arbetssätt ställer höga krav på skådespelarnas fokus och kunskap. Så är det i gengäld inte några klassiska karaktärsroller de förväntas spela. Snarare förhandlar de sig in i specifika situationer för att undersöka en tänkt rollfigurs handlingsmöjligheter. Ibland filmas dessutom scenfragmenten, så att aktörerna och publiken kan betrakta skeendet i ett annat medium, vilket skapar ytterligare kritisk distans.

– Många av mina verk handlar om vad som händer när vi försökte sätta upp något på en scen, de iscensätter inte verket i sig, berättar Milo Rau.

Med dessa processer framhåller han också det som han finner viktigast i teatern – skådespelaren. Milo Raus icke traditionella arbetssätt förutsätter en hög grad av professionalism och aktiv delaktighet utifrån de förutsättningar som råder för varje projekt. Under samtalet på Inkonst frågade någon i publiken om det inte kan uppstå faror och risker för medarbetarna när man exempelvis repeterar i krigszoner.

– Jo, svarade Milo Rau, faran är reell, och i Mosul förekom explosioner. Men, tillade han, vi gör ändå alltid något som är större än oss själva.

Theresa Benér 28/5 2019